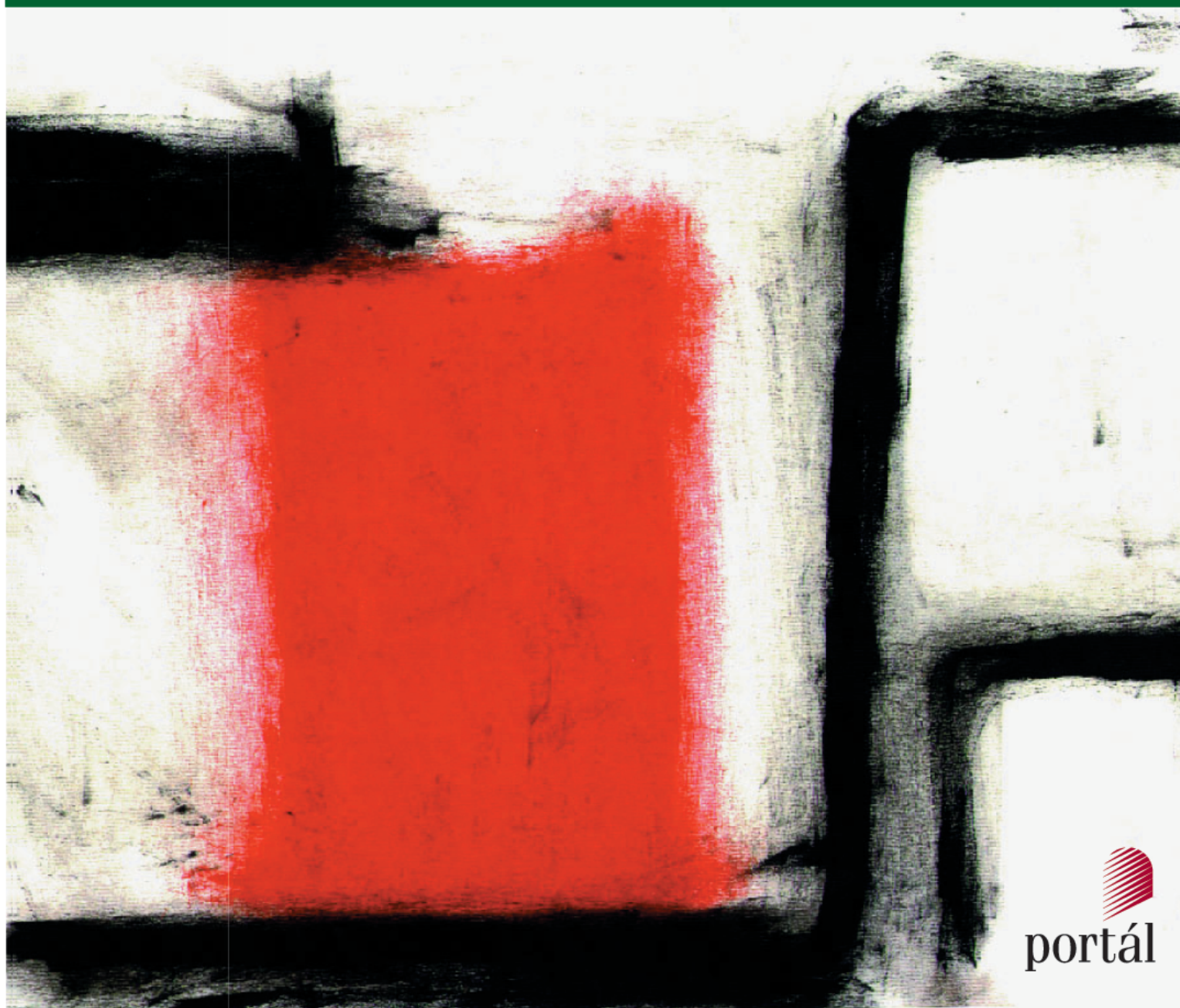

Vzdělávání a školství ve světě

Jan Průcha

Základy mezinárodní komparace
vzdělávacích systémů

Vzdělávání a školství ve světě

Jan Průcha

**Základy mezinárodní komprace
vzdělávacích systémů**

KATALOGIZACE V KNIZE - NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Průcha, Jan

Vzdělávání a školství ve světě : základy
mezinárodní komparace vzdělávacích systémů /

Jan Průcha -- Vyd. 1. -- Praha : Portál, 1999.

-- 320 s.

ISBN 80-7178-290-4

37.013.74 * 37.0

* srovnávací pedagogika

* vzdělávací systémy -- země světa

* studie

Lektorovali: PhDr. Jana Hendrichová, prof. PhDr. Štefan Švec, CSc.

© Jan Průcha, 1999

Portál, s.r.o , Praha 1999

ISBN 80-7178-290-4

Obsah

Předmluva	9
Konstrukce knihy	9
Pojetí knihy	10
Poděkování	11

Část první: Vědecké základy srovnávací pedagogiky

1 Proč potřebujeme mezinárodní komparace vzdělávacích systémů	15
2 Srovnávací pedagogika: teorie a aktivity	21
2.1 Vývoj srovnávací pedagogiky	22
2.2 Teorie a metodologie srovnávací pedagogiky	29
2.3 Organizační struktury a informační báze	33
2.4 Terminologické potíže při komparaci vzdělávacích systémů	44

Část druhá: Vzdělávací systémy: struktury a fungování

3 Preprimární vzdělávání (předškolní výchova)	51
3.1 Instituce preprimárního vzdělávání	52
3.2 Pojetí preprimárního vzdělávání	57
3.3 Specifické rysy systémů preprimárního vzdělávání	58
3.4 Trendy a problémy preprimárního vzdělávání z pohledu mezinárodní komparace	62
4 Primární a základní vzdělávání	67
4.1 Struktury primárního a základního vzdělávání	69
4.2 Obsahy primárního a základního vzdělávání	73
4.3 Procesuální charakteristiky primárního a základního vzdělávání	80
4.4 Žáci z pohledu mezinárodní komparace	90
4.5 Učitelé z pohledu mezinárodní komparace	100

5	Vyšší sekundární vzdělávání	113
5.1	Současné typy vyššího sekundárního vzdělávání	115
5.2	Mezinárodní trendy ve vyšším sekundárním vzdělávání	122
5.3	Komparace kurikula ve vyšším sekundárním vzdělávání	130
5.4	Výsledky zemí ve vyšším sekundárním vzdělávání	134
6	Terciární a vysokoškolské vzdělávání: neuniverzitní a univerzitní	141
6.1	Terciární neuniverzitní vzdělávání	144
6.2	Terciární univerzitní vzdělávání	151
6.3	Dostupnost terciárního vysokoškolského vzdělávání	155
6.4	Lidské zdroje v terciárním vysokoškolském vzdělávání	163
7	Vzdělávání dospělých a distanční vzdělávání	177
7.1	Vzdělávání dospělých a související pojmy	178
7.2	Mezinárodní komparace vzdělávání dospělých	181
7.3	Distanční vzdělávání	185
 Třetí část: Trendy, problémy a perspektivy vzdělávání v mezinárodním kontextu		
8	Vzdělávání a sociální stratifikace	199
8.1	Problém „rovnost příležitostí k vzdělávání“	202
8.2	Vzdělávání a vliv sociálního původu	205
8.3	Elitní vzdělávání	211
9	Vzdělávání a trh práce	215
9.1	Přechod ze školy do práce	216
9.2	Nezaměstnanost a úrovně vzdělání	218
10	„Školní neúspěšnost“ v mezinárodní komparaci	225
10.1	Ukazatele školní neúspěšnosti v zemích Evropské unie a OECD	226
10.2	Školní neúspěšnost v sekundárním vzdělávání v USA	230
10.3	Nedokončování studia v terciárním vzdělávání	233

11 Rodiče a školy: problémy a trendy kooperace	237
11.1 Vliv rodičů na školy v různých zemích	238
11.2 Realita vztahů mezi rodiči a školami	244
12 Cizí jazyky v českém a evropském vzdělávání	251
12.1 Cizí jazyky v povinném vzdělávání: zahraniční situace	252
12.2 Cizí jazyky v českém vzdělávacím systému	254
12.3 Evropanství a diskutabilní problémy vzdělávání v cizích jazycích	260
13 Slovenská republika: stav vzdělávacího systému	273
13.1 Vývoj slovenského vzdělávacího systému po roce 1993	276
13.2 Vzdělávací výsledky slovenských žáků z pohledu mezinárodní evaluace	288
13.3 Prognózy vývoje slovenského školství	293
Úvaha na závěr	299
Příloha: Mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání – ISCED 1997	303
Literatura	308
Rejstřík	316

Seznam definic

(1) Srovnávací pedagogika (<i>Comparative and International Education Society, USA</i>)	24
(2) Srovnávací pedagogika (Jůva, Liškař, 1982)	28
(3) Srovnávací pedagogika (Brickman, 1992)	29
(4) Srovnávací pedagogika (Noah, 1985)	29
(5) Srovnávací pedagogika (Theisen, Adams, 1990)	30
(6) Akademická a intervenční komparativní pedagogika (Schriewer, 1988)	30
(7) Míra účasti v preprimárním vzdělávání	54
(8) Délka preprimárního vzdělávání	55
(9) Vyšší sekundární vzdělávání	113
(10) Vzdělanost obyvatelstva	124
(11) Neuniverzitní terciární vzdělávání	144
(12) Vyšší odborná škola	146
(13) Vzdělávání dospělých	179
(14) Distanční vzdělávání	180
(15) Další vzdělávání a příprava dospělých	182
(16) Nízký vzdělávací výsledek	227

Seznam explorativních bloků

(1) Program studia srovnávací pedagogiky na univerzitě v Bostonu	36
(2) Evropský výzkum předškolní výchovy	64–65
(3) Charakter českého vzdělání ve srovnání s Evropou	73–74
(4) Velikost tříd jako faktor edukačního procesu	84–85
(5) Poznatky britských inspektorů o českých školách	88–89
(6) Interkulturní rozdíly ve vzdělávání	99–100
(7) Pracovní vytížení učitelů: mezinárodní komparace a české výzkumné nálezy	107–108
(8) Vzdělávací výsledky v českých a zahraničních středních školách	134–135
(9) Neuniverzitní vysoká škola v Československu v 20.–30. letech	146–147
(10) Selektivní opatření pro přijímání zahraničních studentů na univerzity v Norsku	161–162
(11) Problematické komparativní šetření o vzdělávání dospělých v zemích OECD	183–184
(12) Polská zkušenost s distančním vzděláváním	188
(13) Elitní univerzity ve Finsku a v Československu	212–214
(14) Je učňovská příprava ekonomicky výhodná?	222–223
(15) Školní neúspěšnost v americké <i>high school</i> : nedokončování studia	231–233
(16) Interkulturní rozdíly v angažovanosti rodičů	245
(17) Kvalifikovanost učitelů cizích jazyků v českých školách	267

Předmluva

Když jsem nedávno pročítal knihu českého historika Josefa Macka *Jagellonský věk v českých zemích* (1998), upoutal mě jeho výpočet úrovně vzdělanosti našich předků: Kolem roku 1500 působilo v českých a moravských městech na 600 veřejných a soukromých škol, které zabezpečovaly, že asi 10–20 % obyvatel měst bylo znalých čtení a psaní. Tím bylo tehdy české obyvatelstvo na stejně vynikající úrovni gramotnosti – jak to srovnává prof. Macek – jako obyvatelé Norimberku či jiných evropských měst.

Od té doby uběhlo pět století a dnes se česká vzdělanost stává u nás předmětem kritiky – ba dokonce někteří hlásají, že české školství a vzdělávání „zaostává za světem“. Je tomu skutečně tak? A máme nějaké způsoby – objektivní, vědecky založené – jimiž by se reálné vlastnosti českého vzdělávání daly vyhodnotit? Na to se snaží – kromě jiného – odpovědět tato kniha. Je určena ke třem hlavním účelům:

- Uvést do **vědeckých základů komparace vzdělávacích systémů**, tj. do srovnávací pedagogiky, a to nejen výkladem její teorie, ale především aplikací konkrétních metod analýzy vzdělávacích systémů, a také objasňováním problémů a trendů vývoje vzdělávání v mezinárodním kontextu.
- Zhodnotit **vlastnosti současného českého vzdělávacího systému** na základě objektivního srovnávání se vzdělávacími systémy v zahraničí, především v nejvyspělejších zemích Evropy, v USA, Japonsku aj.
- Vytvořit **instruktivní text**, jenž by mohl být používán jako učebnice srovnávací pedagogiky pro studenty pedagogických oborů a sociálních věd, jako zdroj informací pro učitele a jiné pracovníky ve školství, i pro další zájemce.

Konstrukce knihy

Struktura knihy je přizpůsobena k zmíněným účelům. Používám v ní prvky textové výstavby integrující charakteristiky odborné monografie i studijního

textu a které se osvědčily již v mé předchozí knize *Moderní pedagogika* (1997), jak soudím z ohlasů čtenářů:

- V knize soustavně spojuji **teoretický výklad** s rozbořem a objasňováním **prakticky závažných problémů** – jako jsou např. důsledky odlišností v obsahu základního vzdělávání v různých zemích nebo jako je přístup k vysokoškolskému vzdělávání.
- Zařazuji **explorativní bloky** – oddíly textu, v nichž je určité téma či problém objasněno podrobněji nebo argumentováno na základě konkrétních výzkumů, školskopolitických opatření apod.
- **Statistické tabulky** jsou v knize tohoto zaměření nezbytné. Poskytují faktografický základ komparací a dokazování, ale v některých případech slouží i jako ilustrace toho, k jakým zkreslením mohou vést nevědecké interpretace kvantitativních dat při hodnocení vzdělávacích systémů.
- V knize zařazuji **terminologický výklad** jako zvláštní oddíl v kapitole 2 a zároveň soustavně objasňuji významy speciálních termínů u jednotlivých témat, kde také připojuji mezinárodní **anglické termíny**.

Pojetí knihy

Má autorská představa o tom, jak by tato kniha měla být pro čtenáře co nej-užitečnější, vedla ke skloubení tří obsahových celků:

(1) **Teorie a metodologie srovnávací pedagogiky**, jež je pojednána v úvodních kapitolách 1 a 2, má uvést čtenáře do vědeckých základů této disciplíny, a to včetně prakticky použitelných údajů o příslušných aktivitách, organizacích, časopisech a knihách aj., jež mohou být potřebné pro další studium.

(2) **Konkrétní komparace vzdělávacích systémů** tvoří jádro knihy (kap. 3–7). Vycházím ze situace, kdy v českých a zahraničních publikacích je již k dispozici řada popisů toho, jak vypadá „architektura“ vzdělávacích systémů v jednotlivých zemích. Nepovažuji proto za účelné tyto geograficky tříděné popisy opakovat, nýbrž volím jiný, u nás dosud neuplatňovaný přístup: Srovnávám jednotlivé úrovně vzdělávacích systémů ve světě, od předškolní výchovy až po vzdělávání dospělých; přitom se samozřejmě zaměřuji nejčastěji na srovnávání českého systému se systémy zemí OECD a Evropské unie.

Jako nejdůležitější metodologický princip uplatňuji pojetí, že **adekvátní komparace vzdělávání na mezinárodní úrovni musí být komplexní**, tj. je nutno srovnávat nejen kvantitativní ukazatele, ale i kvalitativní vlastnosti systémů, a nejen v synchronním, momentálním pohledu, nýbrž i v historické kontinuitě. Nelze např. objektivně zhodnotit, zda Česká republika má „hodně či málo“ studentů ve vysokoškolském sektoru vzdělávání ve srovnání

se zahraničím, jestliže bychom srovnávali – jak se to bohužel namnoze činí – jen údaj za jediný rok a nepřihlédli bychom k tendenci vývojových změn příslušného ukazatele v určitém časovém období, např. od roku 1989 do současnosti.

(3) Vedle vlastní komparace vzdělávacích systémů jsou neméně důležité také **trendy, problémy a perspektivy vzdělávání ve světě**, jež samozřejmě ovlivňují i rozvoj českého vzdělávání. Pojednal jsem ta témata (v kap. 8–12), jež jsou dnes pro nás zvlášť relevantní (např. kooperace rodičů a školy nebo vztahy vzdělávání a trhu práce). K tomu připojuji kapitolu 13 o vzdělávacím systému Slovenska, protože informace o něm u nás chybějí, a přitom jsou potřebné a inspirující.

Poděkování

V této knize využívám svých zkušeností ze zahraničních studijních cest a z návštěv škol v mnoha evropských zemích a v USA a také ze své činnosti hostujícího profesora na několika univerzitách ve Finsku. Ve všech zemích jsem se vždy setkával s porozuměním a pomocí pro mé odborné zájmy, jak u kolegů ve výzkumných centrech, tak i ve školských úřadech a ministerstvech školství. Při zahraničních cestách jsem získával poznatky, z nichž výžitek předávám tímto českým čtenářům.

Chci poděkovat Ústavu pro informace ve vzdělávání v Praze, zvláště paní Mgr. S. Brožové a paní PhDr. J. Novotné, které mi poskytly některé publikace ústavu. Také děkuji paní A. Konopáskové (Výzkumný ústav odborného školství) za zprostředkování některých zahraničních informací o odborném vzdělávání.

Můj dík patří kolegům a přátelům na Slovensku za jejich pomoc při mé studijní návštěvě v Bratislavě v prosinci 1998. Odbornými informacemi mi pomohli pánové doc. PhDr. P. Gavora, CSc. (Pedagogická fakulta UK) a prof. PhDr. Š. Švec, CSc. (Filozofická fakulta UK) a dále – při mé návštěvě v Ústavu informací a prognóz školstva v Bratislavě – paní PhDr. M. Hrabinská a pan doc. PhDr. M. Beňo, CSc.

Děkuji rovněž posuzovatelům rukopisu – paní PhDr. Janě Hendrichové, vedoucí oddělení analýz a strategie MŠMT ČR, jež mi poskytla i konzultaci a některá nejnovější data o českém školství, a panu prof. PhDr. Štefanu Švecovi, CSc., z Filozofické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě. Nejenže pročetli rozsáhlý rukopis knihy v poměrně krátkém čase, ale uvedli k němu řadu dílčích připomínek, jejichž respektování vedlo k zpřesnění textu. Samozřejmě ne se všemi názory posuzovatelů jsem se mohl ztotožnit. Za výklady formulované v této knize odpovídám pouze sám.

J. P.

ČÁST PRVNÍ

Vědecké základy srovnávací pedagogiky

1 Proč potřebujeme mezinárodní komparace vzdělávacích systémů

Vzdělávání v současné civilizaci prochází mohutným rozvojem. Mluví se o *učící se společnosti* (*learning society*), ve které nejen povinné školní vzdělávání, ale i veškeré další, formální a neformální vzdělávání nabývá stále větší závažnosti pro život lidí. Všechny vyspělé i méně rozvinuté země se podle svých ekonomických možností a kulturních orientací snaží vybudovat co nejdokonalejší vzdělávací systémy jakožto nezbytný předpoklad k svému dalšímu rozvoji. Zvláštní ale je, že se přitom vyjevují – v mezinárodním pohledu – dva zcela protichůdné trendy:

- Na jedné straně existuje výrazné směřování k tomu, že **vzdělávání ve světě se globalizuje**. Podobně jako dochází ke stále silnější globalizaci (internacionalizaci) ve sféře ekonomické, tj. ke sbližování, propojování a integrování výroby, obchodu a spotřeby na mezinárodní úrovni, také ve sféře vzdělávání dochází k procesům sbližování a propojování na mezinárodní úrovni. Konkrétně se to projevuje tím, že do vzdělávací politiky v jednotlivých zemích, ale i do praxe škol pronikají některé společné způsoby uvažování a konkrétní inovace, které jsou zaváděny ve vzdělávání v jiných zemích. Vlády a školští politikové stále výrazněji usměrňují vývoj vlastního vzdělávacího systému na základě toho, že využívají poznatky o vývoji vzdělávacích systémů v jiných zemích. V současné době je to např. výrazná snaha, projevující se v mnoha zemích, zajišťovat, aby se vzdělávací systémy chovaly jakožto součást veřejných služeb, s respektováním potřeb klientů a s vykazováním kvality a *akontability* (zodpovědnosti za výsledky) svého fungování.
- Na druhé straně trvá situace, kdy **vzdělávací systémy ve světě jsou velmi specifické, jedinečné, vzájemně odlišné**. Tím máme na mysli to, že ve vzdělávacích systémech jednotlivých zemí – i těch zemí, které jsou si jinak velmi podobné svými ekonomickými či sociálními parametry – se

stále uchovává mnoho zvláštních, individuálních rysů. Vzdělávací systémy jsou totiž tak silně závislé na historických, kulturních, náboženských a jiných tradicích, že měnit jejich ustálená specifika je obtížné. Například zvláštností vzdělávání ve skandinávských zemích bylo donedávna to, že v nich – na rozdíl od ostatních zemí Evropy – zahajovaly děti povinnou školní docházku až ve věku 7 let.

Oba tyto protichůdné trendy – globalizace či internacionalizace a současně uchovávání vlastních specifit – jsou příznačné pro vývoj národních vzdělávacích systémů v současné epoše a představují kontury, v nichž je rozproštěno téma pojednané v této knize. A že je to téma navýsost důležité, vyplývá hlavně z toho, kdo a k jakým účelům potřebuje poznatky vztahující se ke zkoumání vzdělávacích systémů. Situaci lze stručně charakterizovat takto:

Od časů antiky – a možná i dříve – se lidé vždy zajímali o to, jak se vzdělávají jiné národy, jak toto vzdělávání organizují a k jakým účelům jej využívají. Můžeme o tom najít svědectví v líčeních různých cestovatelů, starověkých, středověkých i současných. Tento zájem je pochopitelný: Vyplývá z poznání – často i neuvědomovaného – že rozvoj lidské civilizace je výrazně určován tím, co a jak se lidé učí ve svých vzdělávacích institucích. Vzdělávací systémy jsou součástí kultury v obecném smyslu a kultura je – podle antropologa Roberta F. Murphyho (1998) – *mechanismus pro přežití ... je to matečná půda, na níž se kuží naše osobnosti a osudy*.

Vskutku nemůže být pochyb, že i vzdělávací systémy v různých zemích určitým podílem „kuží“ jak osobnosti jednotlivců, tak osudy celých národů – a proto se odjakživa projevuje o vzdělávání tak velký zájem. A na druhé straně je tento zájem motivován poznáním, že vzdělávání v rámci jedné země či regionu se rozvíjí a obohacuje z toho, co užitečného dokáže tato země rozpoznávat a přejímat ze vzdělávání realizovaného v jiných zemích.

Tento základní princip, tj. přebírání zkušeností a poznatků o vzdělávání, se v rostoucí míře výrazně uplatňuje v současné společnosti. Ta si ovšem pro tuto oblast vytvořila v průběhu minulých desetiletí speciální obor, s příslušnými atributy vědecké činnosti – srovnávací (komparativní) pedagogiku (viz kap. 2). Záběr a využití tohoto oboru jsou dnes tak široké, a prostoupené sociologickými, ekonomickými a politickými koncepcemi, že daný obor už se mnohdy ani s pedagogikou – v jejím klasickém, úzkém pojetí – nespojuje. Prostě existuje tu určitá zjišťující, analytická a hodnotící činnost, se svou infrastrukturou, institucemi a produkty, jež je nejvýstižněji nazývána **mezinárodní komparace vzdělávání/vzdělávacích systémů** (*international comparative education*) a která má interdisciplinární povahu. O této sféře činnosti, její potřebnosti a využitelnosti pro různé účely nyní pojednáme.¹

Kdo vlastně potřebuje mezinárodní komparace vzdělávání a k jakým účelům?

Jak nyní vysvětlíme, dnes už nemá opodstatnění tradiční představa, že srovnávací pedagogika je určena pouze či hlavně pedagogům – teoretikům. Naopak, uživateli produktů tohoto vědního oboru jsou dnes i pracovníci z jiných oblastí vědy, řízení, politiky a praxe:

- Jak je patrné z početných zahraničních aktivit a dokumentace, velmi potřebnými se jeví poznatky z této sféry pro odborníky v oblasti **vzdělávací politiky, plánování a řízení školství (školské administrativy)**. Jsou to tedy ti, kdo vytvářejí jednak strategické plány pro rozvoj vzdělávacího systému, jednak i krátkodobá rozhodnutí o jeho fungování, legislativní rámce činnosti vzdělávacích institucí a subjektů, jejich financování, kontrolu aj. (viz podrobněji in Kalous, 1997). Konkrétně řečeno jsou to jednak zvolení politici (členové parlamentu aj.), jednak státní úředníci ve školství, počínaje ministrem školství a nižšími úředníky ministerstva až po pracovníky regionálních, okresních a místních školských úřadů, inspekce a jiných institucí školské správy.

V současnosti se v jednotlivých zemích běžně uplatňují takové přístupy, kdy rozhodování ve sféře vzdělávací politiky jsou výrazně závislá i na stavu řešení příslušné problematiky v jiných zemích. Příkladem může být zavádění vzdělávacích standardů pro vyhodnocování toho, zda jsou ve vzdělávacím systému dosahovány ty cíle, které se vymezují v kurikulárních dokumentech. Dnes se asi nenajdou ve vyspělých zemích školští politici, kteří by neměli zájem o to, jak se vytvářejí a uplatňují vzdělávací standardy v jiných zemích, a jaké by tudíž bylo – na základě mezinárodní zkušenosti – optimální řešení v této oblasti pro vlastní vzdělávací systém.

Ostatně k těmto účelům je v současné době vytvářena mohutná organizační a výzkumná základna ze strany nadnárodních institucí, především OECD a Evropské unie. Tato základna produkuje četné poznatky v oblasti mezinárodní komparace vzdělávacích systémů, a to zejména prostřednictvím **mezinárodních indikátorů vzdělávání**, pokrývajících nyní i vzdělávací systém České republiky (viz podrobně in Průcha, 1997a, b). V souvislosti s tím je publikována velká řada dokumentů a výzkumných nálezů týkajících se komparace vzdělávacích systémů, evaluace jejich výstupů aj. (viz o informačních zdrojích v kap. 2.3). Jako příklad lze uvést publikaci *Pohled na školství*

¹ I když považujeme termín **mezinárodní komparace vzdělávacích systémů** za nejvýstižnější český výraz pro oblast vědy označovanou v zahraničí jako **international comparative education**, chceme respektovat u nás vžitou terminologii a v této knize budeme ve stejném významu používat také termín **srovnávací (komparativní) pedagogika**. – O významu těchto termínů viz kap. 2.

v *ukazatelích OECD* (1996), která umožňuje srovnávat téměř 50 ukazatelů vzdělávacích systémů zemí OECD, včetně České republiky.

- Druhou významnou skupinu uživatelů poznatků z komparace vzdělávacích systémů představují odborníci ve sféře **ekonomiky školství a vzdělávání**. V celém světě se dnes tito ekonomové zabývají problémy souvisejícími s vyhodnocováním **kvality a efektivnosti vzdělávacích systémů**. Ukazuje se přitom, že tyto parametry vzdělávacích systémů, resp. parametry jejich produktů, mají určité shodné vlastnosti ve všech zemích, bez ohledu na specifičnosti vzdělávacích institucí v té které zemi. Je zřejmé, že kategorii *efektivnost vzdělávání* nelze jednoduše uchopit a vysvětlovat pomocí jednoduchých kvantitativních vzorců, které postihují pouze vztahy mezi vynaloženými náklady a dosaženými cíli. Naopak, vysvětlení efektivnosti a kvality vzdělávání vyžaduje brát v úvahu velký počet determinant vstupů a procesů vzdělávání, jak je to dokládáno množstvím poznatků právě z oblasti mezinárodní komparace vzdělávacích systémů (podrobněji in Průcha, 1996, 1997a).

Z těchto důvodů se v posledních letech vytvářejí aktivity, projekty a publikace v oblasti ekonomiky vzdělávání, které na jedné straně jsou zajišťovány mezinárodními týmy odborníků a na druhé straně čerpají z poznatků o ekonomických parametrech vzdělávacích systémů v jednotlivých zemích a jejich srovnávání. Tak např. velké úsilí je zaměřováno na komparativní údaje týkající se *vstupu absolventů různých druhů škol na trh práce (transition from school to work)*. To je součástí speciální informační a výzkumné sítě INES v rámci projektu OECD, sycené četnými daty z komparativních analýz ekonomických ukazatelů vzdělávacích systémů (*Education at a Glance: OECD Indicators, 1996, 1997*) – viz o tom podrobněji v kap. 9.

- Mezinárodní komparace vzdělávacích systémů je užitečná pro některé analýzy v oblasti **sociálních věd, zejména v sociologii**. Když sociologové vysvětlují, jaké jsou důsledky vzdělanostní struktury populace pro sociální diferenciaci v určité společnosti, používají i data z mezinárodních komparací vzdělávání. Tak např. jsou dnes již dostatečně popsány závislosti mezi vzděláním lidí (tj. nejvyšší dosaženou úrovní vzdělání) a jejich profesní kvalifikací, zaměstnaneckým statutem, mzdovými a majetkovými rozdíly, životním stylem, mediálním chováním, politickými preferencemi aj. (viz in Průcha, 1997a).

Tyto různé *sociální efekty edukace* vyplývají do značné míry z produktů vzdělávacího systému. Přirozeně pak sociologové porovnávají tyto efekty vzdělávání mezi jednotlivými zeměmi. U nás např. Machonin, Tuček a kol. (1996) vyhodnocují empirická data z komparace vzdělanostní struktury obyvatelstva České republiky s jinými zeměmi. Tudíž: Mezinárodní komparace vzdělávacích systémů má svou důležitost i pro explanaci sociální diferenciaci a dalších sociálních jevů (viz kap. 8).